

”Kaitsemuksen armolahja” – Villa Lanten viisi vuosikymmentä

H. K. Riikonen

Päivi Setälä, Liisa Suvikumpu, Juha Sihvola ja Timo Keinänen (Toim.): *Villa Lante. Suomen Rooman-instituutti 1954–2004*. WSOY 2004, 511 sivua.

Roma. *Villa Lanten ystävien vuosikirja I–III*. Toimittaja: Jan Rydman. *Villa Lanten ystävät – Villa Lantes vänner ry, 2002–2004*.

Suomen Rooman-instituutti ja sen tyyssija Villa Lante ovat viiden vuosikymmen aikana olleet runsaan kirjoittelun ja myös tutkimuksen kohteena. Tämä kirjallinen tuotanto on ollut myös tärkeä lisä suomalaisten Rooman- ja Italian-kävijöiden historiaan, jolla puolestaan on perinteitä myöhäiskeskiajalla kirkollisista syistä Roomaan matkustaneiden ohella etenkin G. M. Armfeltista, C. F. Fredenheimista ja C. A. Ehrensverdistä alkaen. Mainittakoon tässä yhteydessä vain Villa Lanten hankkimiseen ratkaisevasti vaikuttaneen vuorineuvos Amos Andersonin juhla-kirja *På Gianicolo* (1958), Villa Lanten 30-vuotisen toiminnan johdosta julkaistu kirjallinen *Villa Lante. Suomen Rooman instituutti* (1980) sekä 40-vuotisjuhla-kirja *Näköala* (1994). Viimeksi mainittu sisältää lyhyempiä katsauksia toimintaan sekä runsaasti Villa Lanten kävijöiden muisteluksia. Instituutin ensimmäisen johtajan Torsten Steinbyn tuotannosta voidaan mainita teokset *Villa Lante* (1953, 2. painos 1957) ja *Finland i den eviga staden* (1951, myös suomeksi). Vuonna 1981 ilmestyi instituutin johtajana vuosina 1972–1976 toimineen Henrik Liliuksen perusteellinen italiankielinen tutkimus Villa Lanten arkkitehtuurista ja kuvakoristelusta. Lisäksi Villa Lante on tullut esille lukuisissa muistelmatyypisissä teoksissa. Niistä mainittakoon esimerkkinä Gunnel Steinbyn teos *Borta blånar bergen. Italisk mosaik* (1982).

Suomen Rooman instituutin tieteellisen ja taiteellisen toiminnan aikaisemmat kuvaukset ylittää laajuudessa Villa Lanten 50-vuotisjuhlan johdosta julkaistu Päivi Setälän, Liisa Suvikummun, Juha Sihvolan ja Timo Keinänen toimittama näyttävä ja runsaasti kuvitettu kirja. Teos jakautuu kolmeen pääosaan siten, että Setälän ja Suvikummun osuudessa tarkastellaan instituutin perustamista ja Villa Lanten hankkimista, minkä jälkeen Sihvola esittelee instituutin

tieteellisen toiminnan johtajakausten kronologiaa noudattaen; lopuksi Timo Keinänen esittelee Villa Lantessa työskennelleiden taiteilijoiden toimintaa. Mukana on myös laaja lähde- ja kirjallisuusosasto sekä luettelot instituutin hallintoon osallistuneista toimi- ja luottamushenkilöistä ja Villa Lantessa pidetyistä kursseista ja niiden osanottajista.

Instituutin perustaminen ja Villa Lanten hankkiminen

Päivi Setälä ja Liisa Suvikumpu kartoittavat huolellisesti instituutin syntyhistorian ja perustamisvaiheet sekä kenraali Demetrio Helbigin omistuksessa olleen Villa Lante -renessanssihuvilan hankkimisen Suomen valtiolle. Samalla he nostavat esille hankkeeseen ratkaisevalla tavalla vaikuttaneita yksityishenkilöitä. Näistä ajallisesti varhaisin oli Svenska Normallyceumin klassisten kielten lehtori Einar Pontán, joka jo 1909 oli osallistunut ruotsalaisen professorin Vilhelm Lundströmin pitämälle kurssille ja joka 1920-luvulla oli yhteydessä Ruotsin Rooman-instituutin ensimmäiseen johtajaan Axel Boëthiukseen. Suunnitelmat Suomen oman instituutin aikaansaamiseksi menivät eteenpäin 1930-luvun lopulla, ja rahoitukselle loi perustan Amos Anderson, mutta sota toi hankkeeseen pitkän tauon. Kun asia tuli uudestaan esille, erityisen ututteria hankkeen eteenpäin viemiseksi olivat varsinkin Göran Stenius ja Torsten Steinby. Toinen taloudellisesti merkittävä hahmo oli ministerinä ja suurlähtetiläänä toiminut vuorineuvos Åke Gartz. Erikoisimpia lukuja koko teoksessa on Villa Lanten oston ja instituutin rahoituksen järjestäminen. Amerikkalaisine rahavirtoineen ja nimettömien avustuksineen nämä etenkin Gartzin ”hiljaisesti hoitamat toimet” tuskin täyttäsivät valtion nykyisen revisiotoimen kriteerejä. Taloudellisen panoksen osalta kolmas merkittävä henkilö oli Antti Wihuri. Wihurin stipendin saajat – ”wihuristit” instituutin kielenkäytön mukaan – ovat olennainen osa instituutin tieteenharjoituksen historiaa.

Juhla-kirjan ensimmäinen osa, jossa muun asiakirja-aineiston ohella on laajasti hyödynnetty Villa Lanten toimintaan ratkaisevasti vai-

kuttaneiden henkilöiden kirjeenvaihtoa, tuo havainnollisesti esille myös henkilösuhteiden merkityksen ja sopivien kontaktien solmimisen tärkeyden, olipa kysymyksessä sitten asian edistäminen Suomen tai Italian byrokratiasa. Setälä ja Suvikumpu antavat esimerkkejä siitä, miten vaikutusvaltaisia henkilöitä värvättiin hankkeelle myötämieliseksi ja miten näistä tuli "Villa Lante -puoluelaisia", kuten kirjoittajat heitä nimittävät. Näitä oli myös opetusministeriössä, ja kirjoittajat antavatkin erityistä tunnustusta ministeriön taloudelliselle tuelle. Samoin esille tulee kielipoliittisia tekijöitä – syytettiin hän instituuttia sen alkuvaiheissa ruotsalaisuuden pesäpaikaksi. Myös tietyt henkilöisriitit tuodaan esille. Mutta toimintaan osallistuneiden henkilöiden innostuksesta ja ihailusta Villa Lantea kohtaan ei ole mitään epäilystä. Edwin Linkomies, joka ei mitenkään ollut tunnettu uskonnollisesta kielenkäytöstä, kutsuikin Villa Lantea "kaitselmuksen armolahjaksi".

Juhlakirjan ensimmäinen osa huipentuu kuvaukseen Villa Lanten avajaisista, jossa osanottajiin teki vaikutuksen etenkin Linkomiehen ilman papereita pitämä latinankielinen puhe.

Tutkimuksen saavutuksia

Teoksen toisessa pääluvussa, "Piirtokirjoituksista naisverkostoihin", Juha Sihvola antaa varsin tasapainoisen ja asiantuntevan kuvan Villa Lantessa harjoitetusta tutkimuksesta. Se on myös tärkeä lisä suomalaisen antiikin ja keskiajan tutkimuksen historiaan. Instituutin tieteellisen toiminnan perustana ovat olleet kulloistenkin johtajien omat tutkimushankkeet, joita varten heillä on ollut oma tutkimusryhmänsä.

Merkittävän aineiston runsauden takia tässä ei valitettavasti ole mitenkään mahdollista viitata kuin muutamiin instituutin johtajiin ja muihin tutkijoihin sekä keskeisimpiin tutkimusalueisiin. Tällöin on erityisesti syytä mainita epigrafiikka, piirtokirjoitusten tutkimus, jossa suomalaiset antiikintutkijat ovat papyrologian ohella saavuttaneet kestävimpiä ja kansainvälisesti noteerattuja tuloksia. Instituutin varhaisemmista johtajista Henrik Zilliacus ja Veikko Väänänen keskittyivät piirtokirjoitusten julkaisemiseen, Jaakko Suolahti oppilaineen puolestaan tiilileimoihin ja niiden perusteella tehtyihin sosiaalishistoriallisiin päätelmiin. Iiro Kajanto ja Heikki Solin sekä myöhemmin Olli Salomies ja Mika Kajava ovat tehneet merkittävää työtä nimistötutkimuksen alalla, Solin myös

valtavan *Corpus Inscriptionum Latinarum* -koomateoksen toimittamiseen liittyen piirtokirjoitusten julkaisijana. Patrick Bruun ja Jorma Kaimio kiinnittivät huomionsa Etrurian roomalaistumiseen. Rooman arkeologia puolestaan sai merkittävän edustajan Margareta Steinbys-tä, josta myöhemmin tuli Oxfordin yliopiston professori ja joka toimi päätoimittajana Rooman topografiaa koskevassa kuusinitisessä ensyklopediassa.

Suomalaisella antiikintutkimuksella on saavutuksia myös Pompejin osalta; edellä mainittujen Veikko Väänänen ja Heikki Solinin ohella Pompejin tutkimusta ovat harjoittaneet etenkin Paavo Castrén ja Antero Tammisto. Juhlakirjan kirjallisuusluetteloon ei valitettavasti sisälly Tammiston yksityiskohtainen esitys suomalaisen Pompejin tutkimuksen varhaisvaiheista (teoksessa *Antiquitas Borea – antiikin kulttuurin pohjoinen ulottuvuus*, toim. J. Pölönen ja E. Jarva, 2002).

Oma ja itse asiassa jatkuvasti lisääntynyt merkityksensä on ollut keskiajan tutkimuksella, joka tosin oli ollut esillä jo 1900-luvun alussa Henry Biaudet'n ja Liisi Karttusen sekä sittemmin Jarl Gallénin ja Aarno Maliniemen tutkimuksissa. Tärkeäksi alueeksi on noussut myös Kreikan ja Rooman vuorovaikutus.

Instituutin johtajien toiminnasta on syytä mainita myös, että heistä ensimmäinen, Torsten Steinby joutui keskittymään organisatorisiin kysymyksiin. Hänen aikanaan Villa Lantessa piti Edwin Linkomies sittemmin legendaarisen maineen saaneen kurssin. Myöhemmän johtajan Henrik Liliuksen aikana suoritettiin rakennuksen restaurointi: Lilius johti myös renessanssinaikaisia kylpyhuoneita koskevaa tutkimusta.

Instituutin toimintaan ovat tulleet mukaan myös kansainväliset kongressit. Niistä Sihvola mainitsee erityisesti Christer Bruunin isännöimän Rooman ns. keskitasavallan aikaa käsitelleen kokouksen vuonna 1998. Kyseinen ajanjakso oli tutkimuksessa jäänyt vähemmälle huomiolle, mutta on silti merkittävä Rooman myöhemmän kehityksen ymmärtämiseksi; lisäksi se oli ajanjakso, jolloin roomalaisen historiankirjoituksen perinne syntyi.

Tutkimusten arviointia

Vaikka käytettävissä ollut sivumäärä ei ole salalinut tutkimushankkeiden ja saavutettujen tutkimustulosten kovin yksityiskohtaista läpikäymistä, Sihvolan esitys saa kuitenkin syvyyttä sen kautta, että siinä suomalaisten harjoittama

tutkimus on suhteutettu myös ulkomaiseen tutkimukseen. Esille nousee se, että ainakin joissain tapauksissa suomalaiset ovat valinneet – osittain myös joutuneet valitsemaan – sellaisia tutkimuskohteita Roomasta, jotka ovat jääneet vähemmälle huomiolle ja joita on pidetty vähempiarvoisina. Tämä on kuitenkin voinut koitua myös eduksi: on ollut mahdollista löytää uusia näkökulmia ja saavuttaa uutta yllättävääkin tietoa.

Toisaalta Sihvola ottaa huomioon myös tutkimuksen saaman vastaanoton kansainvälisessä tiedeyhteisössä, jolta osin esitys olisi saanut olla yksityiskohtaisempikin. Sihvola noteeraa myös Rooman kreikkalaisia nimiä koskeneen kotimaisen keskustelun, ts. väittelyn siitä, osoittavatko kreikkalaiset nimet Roomassa kantajansa etnistä alkuperää vai sosiaalista asemaa. Jälkimmäinen, Heikki Solinin edustama kanta, on tullut kansainvälisen tutkimuksen hyväksymäksi. Sihvola ei myöskään kaihda esittämästä tiettyjä ongelmia, joita tutkimushankkeisiin on saattanut liittyä Toisinaan johtajan kolmivuotinen periodi on voinut osoittautua liian lyhyeksi; kun tutkimusryhmän jäsenille ei välttämättä ole löytynyt kauden jälkeen sopivia virkapaikkoja tai jatkorahoitusta, hanke on voinut jäädä puolittiehen. Asiaan kiinnitti selväsanaisesti huomiota jo Patrick Bruun edellä mainitussa 25-vuotisjulkaisussa. Kaikki projektien jäsenet eivät olekaan jatkaneet asianomaisella tieteenalalla, vaan ovat saattaneet siirtyä muihin tehtäviin, usein kylläkin joillekin humanistisen toiminnan ja tutkimuksen alueille, kuten Sihvolan katsauksesta myös ilmenee.

Sihvolan esityksen valossa hahmottuu samoin kuva siitä, miten työskentely Villa Lantesa on ollut hyvä pohja myös ulkomaisten suhteiden luomiselle ja joissain tapauksissa myös ulkomaiselle uralle. Instituutin tulevaisuuden takaamiseksi Sihvola kuuluttaa varsinkin yhteistyötä eri tahojen, kuten Suomen Akatemian ja tutkijakoulujen kanssa ja yhteistyörakenteiden kehittämistä.

Mainittakoon myös, että instituutin tähänastista 16 johtajasta naisia on ollut kolme (Anne Helttula, Päivi Setälä ja Eva Margareta Steinby, viimeksi mainittu kahteen otteeseen).

Villa Lanten taiteilijat

Kun Ruotsin instituuttia perustettiin 1920-luvulla, päätettiin mukaan ottaa myös taiteilijoiden toiminta. Edellä mainittu suomalainen lehtori Pon-

tán oli, kuten Setälän ja Suvikummun osuudesta ilmenee, pitänyt ”varomattomana ottaa niin epäjärjestelmällisiä ja kurinalaisuuteen tottumattomia henkilöitä” mukaan, joskin hän lievensi arvionsa koskemaan instituutin perustamisen alkuvaihetta. Suomen instituutissa taiteilijoilla on kuitenkin alusta alkaen ollut merkittävä asema.

Timo Keinäsen katsauksessa tuodaan esille vertailukohtia muiden maiden instituuttien tarjoamista esikuvista ja vertailukohdista. Oma merkityksensä oli myös sillä, että instituutin rahoituksen kannalta tärkeä Amos Anderson oli aktiivisesti kiinnostunut myös taiteesta. Varhaisemmista Villa Lanten taiteilijoista erityisessä massassa oli Sigrid Schauman, joka saapui Roomaan 1953. Tuolloin jo 75-vuotias taiteilija, Eugén Schaumanin sisar, edusti erikoista historiallista jatkuvuutta: näyttelyyn hän oli ensi kerran osallistunut jo 1901.

Sekä Timo Keinäsen katsauksen, joka tosin kärsii tietystä luettelomaisuudesta, että juhla-kirjan kuvituksena olevien näytteiden perusteella voi hyvinkin väittää, että Suomen taide olisi merkittävästi köyhempi ilman taiteilijoille varattua mahdollisuutta toimia Roomassa. Aivan subjektiivisena otoksena mainittakoon tässä vain Kari Suomalaisen piirros Villa Lanten loggiasta, Jyrki Siukosen *Kartta I*, Carolus Enckellin *Morandin ikkunat 2*, Antero Olinin *Vecchia Roma XIV*, Elsa Ytin *Muisti ja mielikuvaa* ja Hannu Väisäsen vaikuttava *Orfeo*, kuvanveiston alalta puolestaan Laila Pullisen *Mata Hari* -sarja ja Helena Pylkkäsen *Grande forma ossuta*. Muutamissa maalauksissa, Teemu Saukkosen *Poliziassa* ja Paul Osipowin *Mustassa makkarassa*, tuodaan esille myös roomalainen arkipäivä erikoisessa humoristisessa muodossa.

Instituutissa ei kuitenkaan ole toiminut vain kuvaamataiteilijoita vaan myös kirjailijoita sekä esittävän ja luovan säveltaiteen edustajia. Näiden osuus on juhla-kirjassa jäänyt vähemmälle huomiolle, lähinnä kuvien ja kuvatekstien varaan, mikä sinänsä on valitettavaa.

Juhla-kirjan ensimmäisessä pääosassa on hyödyllisiä ja informatiivisia laatikkotekstejä instituutin toimintaan ratkaisevasti vaikuttaneista henkilöistä. Myös instituutin kannalta tärkeimmistä edesmenneistä tutkijoista ja taiteilijoista sellaisia olisi voitu liittää mukaan.

Joitain kiireen jälkiä

Mahdollisesti kiireen johdosta teokseen on jäänyt joitain pieniä epätarkkuuksia. Tuomo Pek-

kasen tutkimusryhmien jäsenten ja heidän myöhempien vaiheidensa kohdalla ote on hieman herpaantunut muiden tutkimusryhmien esittelyyn verrattuna. Margareta Wilkmanin nimi on virheellisessä muodossa ja puuttuu kokonaan nimihakemistosta. Irma Korkkasen (myöh. Sorvali) kohdalla on jäänyt mainitsematta, että hänestä tuli Oulun yliopiston pohjoismaisen filologian professori ja että hän on useissa tutkimuksissa myöhemmin sivunnut antiikkia ja latinan kieltä. Marjatta Pekkasesta (myöh. Riikonen) tuli myöhemmin Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan kirjastonhoitaja vastualueenaan mm. Antiquitas-osasto.

Lähdeviitteiden kohdalla ja osittain muutenkin oikoluku on unohtunut. Joitain pieniä lip-sahduksiakin on sattunut: merkittävä antiikintutkija T. P. Wiseman tuskin lienee pitänyt esitelmää Amos Andersonista vaan Amos Andersonin nimeä kantavan luennon (tällainen luento perustettiin Christer Bruunin aloitteesta).

Instituutin toiminnan popularisointia

Villa Lantessa harjoitettavasta tutkimustoiminnasta ja yleensäkin instituutin toimintaan liittyvästä tutkimuksesta tekee selkoa Villa Lanten ystävät -yhdistyksen vuosikirja *Roma*, joka on ehtinyt kolmanteen niteeseen. Idea tällaisesta tutkimustoimintaa esittelevästä yleistajuisesta vuosijulkaisusta on hyvä. Esimerkiksi niille, joilla ei ole aikaa lukea Juha Sihvolan edellä esiteltyä laajaa katsausta, voi suositella Sihvolan ja Christer Bruunin lyhyitä tekstejä vuosikirjan kolmannessa niteessä. Pienoistutkielmien aihepiiri on tietysti sängen kirjava: aiheiden kimara ulottuu antiikin noidista ja taikureista käsitteisiin Livornon epäterveellisyydestä 1400- ja 1500-luvuilla. Oman aihepiirinsä muodostavat myös tutkielmat suomalaisista Rooman-kävi-

jöistä. Liisa Suvikummun artikkeli suomalaisista taiteilijoista ja kirjailijoista on käytettävissä olleeseen tilaan nähden varsin seikkaperäinen. Kirsi Salonen on puolestaan kartoittanut suomalaisia Rooman-kävijöitä myöhäiskeskialjalta. Eero Saarenheimon muistelmalla Villa Lanten vihkäisistä on pikantti lisä juhlakirjan vastaavaan kuvaukseen. Kussakin niteessä on myös osasto aiheille ”Minun Roomani” ja ”Minun viinini”. Kolmannessa niteessä muistellaan myös Villa Lanten 50-vuotisjuhlien viettoa Roomassa.

Eräisiin artikkeleihin sisältyy käännösnäyhteitä. Mika Kajava on Gianicolo-kukkulaa (Ianiculum) tarkastelemaan artikkeleihin kääntänyt Martialiksen runon 4.64, jossa runoilija kuvaavat ystävänsä huvilaa Ianiculumilla. Timo Joutsivuon puolestaan suomentanut näytteitä teoksesta *Regimen sanitatis salernitanum* (Salernolainen terveyskirja). Kalle Taipaleen artikkeliin, jossa käsitellään vulkanismia Italiassa, liittyy erillisenä osastona kuvaus Pompejin tuhoista; siinä siteerataan ja referoidaan Plinius nuoremman kuuluisaa kuvausta Vesuviuksen purkauksesta. Tällaisia käännösnäytteitä ja antiikin omia dokumentteja kannattaisi jatkossakin käyttää ja niiden osuutta lisätä.

Vuosikirja luetteloil Villa Lantessa vuoden mittaan asuneet tutkijat ja taiteilijat sekä Suomen Rooman instituutin järjestämät esitelmät. Kolmannessa niteessä on luettelua myös Villa Lanten ystävät -yhdistyksessä sen olemassaolon aikana pidetyt esitelmät (tässäkin ei voi olla valittamatta oikoluvun puutetta). Vuosikirjan kirja-arvostelut ovat etupäässä esittelyjä. Jatkossa voisi toivoa tutkielmien osalta keskitymistä välillä myös temaattisiin kokonaisuuksiin ja kirja-arvostelujen terävöittämistä.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori Helsingin yliopistossa.